

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijks uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofdredacteur: Laurens Lavrysen
Eindredactie: Fabian Van Samang
Redactie: Charlotte Campo, Deborah Casalin, Charline Daelman, Caroline De Geest, Paul De Hert, Dominique De Meyst, Willem Debeuckelaere, Hadjira Hussain Khan, Véronique Joosten, Éline Kindt, Marika Lefevre, Mathieu Leloup, Michaël Merrigan, Saïla Ouald Chaib, Paul Pataer, Louise Reynjtes, Stijn Smet, Thea Staes, Maxime Stroobant, Jozefien Van Caeneghem, Catherine Van De Heyning, Arne Vandenbogaerde.

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw.

Abonnement op TvMR? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09 223 07 38 – fax: 09 223 08 48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <https://mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtenthema's en het verspreiden van de kennis hierover. Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, e.d. te weigeren. Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: 35 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen: 40 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 70 €
Steunend lid + abonnement op beide tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

rek.nr. BE34 0011 2701 3290

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van het lidmaatschap, een abonnement op de tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

TvMR online

Je kan TvMR online raadplegen. De laatste vier nummers zijn beschikbaar voor abonnees. Vraag een login via tvmr@mensenrechten.be. Surf naar tvmr.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt TvMR gedrukt op kringlooppapier en zonder Vluchtige Organische Stoffen door Druk in de Weer, Gent.

Globe Aroma wint de Prijs voor Mensenrechten 2018

Naar aanleiding van de Internationale Dag van de Mensenrechten reikt de Liga op 8 december zoals ieder jaar de Prijs voor Mensenrechten uit. Het wordt een feesteditie: de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens viert haar zeventigste verjaardag. Dit jaar wordt het Brusselse open kunstenhuis Globe Aroma in de bloemetjes gezet. Globe Aroma is een artistieke werk- en ontmoetingsplaats waar nieuwkomers ruimte, tijd en ondersteuning krijgen om aan de hand van artistieke uitwisseling de wereld op zachte wijze te verbeteren. In dit huis is een verblijfsstatuut ondergeschikt aan het recht op vrijheid, cultuurbeleving en artistieke expressie. Globe Aroma werd begin dit jaar getroffen door een inval van de federale politie in het kader van het Kanaalplan, net omdat ze mensen zonder verblijfsstatuut verwelkomt. Deze kwalijke trend van het criminaliseren van solidariteit was de directe aanleiding voor de Liga om Globe Aroma een hart onder de riem te steken.

Vanaf april 2019: verplichte vingerafdruk op identiteitskaart in strijd met ons recht op privacy

Zonder diepgaand debat noch risicoanalyse stemde het parlement op 14 november 2018 voor de invoering van vingerafdrukken op de identiteitskaart. Deze ogenschijnlijk onschuldige maatregel is disproportioneel en druist in tegen het recht op privacy van burgers.

Deze maatregel lijkt niet meer dan een zoveelste symbooldaad die geen effectieve bijdrage kan leveren aan het verhogen van de veiligheid. De regering wuift de kritiek van privacy-experten, de Gegevensbeschermingsautoriteit en ngo's weg met een onverschilligheid die grenst aan nalatigheid. Eigenlijk onttrekt de overheid zich aan haar verplichtingen, terwijl met de vernieuwde GDPR-wetgeving wordt verwacht dat bedrijven en privépersonen actie ondernemen om privacy te beschermen. Een beleid van twee maten en twee gewichten dus. Burgers hebben tenslotte het recht om te weten waarom de overheid bepaalde gegevens verzamelt en hoe ze omgaat met de vergaarde informatie. Dit recht op transparantie is des te belangrijker wanneer de overheid gevoelige gegevens – zoals vingerafdrukken - verwerkt.

Lokale verkiezingen: Liga voerde actie voor een lokaal beleid gestoeld op mensenrechten

De Liga voor Mensenrechten stuurde naar aanleiding van de lokale verkiezingen een beleidsbrief uit naar alle lijsttrekkers in de twintig grootste steden in Vlaanderen. In de brief worden de kandidaten uitgenodigd om mensenrechten als uitgangspunt voor hun beleid te nemen.

In de beleidsbrief bood de Liga hen praktische aanbevelingen aan waarmee mensenrechten naar voor geschoven kunnen worden bij het tegengaan van etnisch profileren; het stimuleren van diversiteit op de arbeidsmarkt, in het gebruik van de publieke ruimte en op de woonmarkt; het ontwikkelen van een beleid dat kleinschalige detentiehuizen ondersteunt; het beschermen van het recht op privacy; het benadrukken van preventie in de Lokale Integrale Veiligheidscellen (LIVC's); en het ontwikkelen van een gecontroleerd terugkeerbeleid voor Syriëgangers en hun families.

De volledige beleidsbrief kan u op de website van de Liga raadplegen.

70 jaar mensenrechten: terugblikken en vooruitkijken

Dit jaar vieren we op 10 december, dag van de mensenrechten, de zeventigste verjaardag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Op 10 december 1948 werd deze Verklaring aangenomen in de schoot van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. In de onmiddellijke naoorlogse periode werden de mensenrechten gezien als een rem op het soort horror dat de Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder dan de gruweldaden van het naziregime, kenmerkte. In de Preambule van de Verklaring vertaalt zich dat in de erkenning “dat terzijdestelling van en minachting voor de rechten van de mens geleid hebben tot barbaarse handelingen, die het geweten van de mensheid geweld hebben aangedaan.”

Hoewel het formeel geen juridisch bindend document vormt, kan het belang van het UVRM als oorsprong van ons hedendaagse mensenrechtenbegrip moeilijk onderschat worden. Als een soort internationale Magna Carta, zijn de dertig artikelen van het UVRM in de loop van zijn zeventigjarige geschiedenis uitgegroeid tot moreel kompas, aan de hand waarvan onrecht wereldwijd wordt afgemeten, en tot strijddocument voor mensenrechtenactivisten wereldwijd. Bovendien schuilt het belang van het UVRM mee in het feit dat de manier waarop de mensenrechten in deze Verklaring werden opgesomd een sterke invloed heeft uitgeoefend op het opstellen van latere juridisch bindende mensenrechtenverdragen. Denk maar aan het voor de Belgische rechtsorde zo belangrijke Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, dat in 1950 werd aangenomen. Zeventig jaar mensenrechten was een geschiedenis van vallen en opstaan. Het duurde decennia voor staten echt wendden aan het feit dat mensenrechten er niet enkel waren om het individu te beschermen tegen de uitwassen van andere staten, maar ook tegen zichzelf. Na afloop van de Koude Oorlog kenden de mensenrechten begin jaren 1990 een hoogconjunctuur. Sommigen spraken in dit verband van het einde van de geschiedenis, van het begin van een tijdperk waarin de liberale democratie met respect voor de mensenrechten voor eens en voor altijd wereldwijd het hegemoniale politieke model zou blijven. Tegenwoordig is het dan weer bon ton om te beweren dat het mensenrechtenproject zich in crisis bevindt. De dominantie van het veiligheidsdiscours in post-9/11-tijden, het verwateren van de internationale gedachte ten gevolge van de wereldwijde financiële crisis van 2008 en de toename van nationalistisch populisme in landen als Hongarije, de Verenigde Staten en Brazilië, betekenen uiteraard nieuwe uitdagingen voor de mensenrechten.

In plaats van cynisch of defaitistisch te worden, is het echter belangrijk om te beseffen dat successen op vlak van de mensenrechten doorheen de geschiedenis nooit zonder slag of stoot geboekt werden, maar slechts ten gevolge van de juridische of politieke strijd van individuen en mensenrechtenbewegingen. Denk wat België betreft maar aan het doorzettingsvermogen dat Paula Marckx en advocate Moni Van Look tot in Straatsburg dreef om de discriminatie van buitenhuwelijkse kinderen uit ons familierecht te bannen. Of denk vandaag aan het prachtige werk van de Liga voor Mensenrechten, indien nodig tot in het Grondwettelijk Hof, om een tegengewicht te bieden aan de ondoordachte idee dat je vrijheid zomaar kan ruilen voor veiligheid. Zeventig jaar mensenrechten is zeker een mooie gelegenheid om feest te vieren, niet toevallig is binnen de Liga dan ook het idee gerijpt om te streven naar de erkenning van de dag van de mensenrechten als officiële feestdag. Deze verjaardag is bovenal de moment om stil te staan bij de verwezenlijkingen uit het verleden om hieruit moed te putten met het oog op het verderzetten van de mensenrechtenstrijd, want het werk is nooit af. Graag zou ik ook even willen stilstaan bij een andere verjaardag.

Niet zo lang geleden, op 22 september 2018, was het twintig jaar geleden dat Semira Adamu stierf ten gevolge van verstikking met een kussentje door twee rijkswachters tijdens haar gedwongen repatriëring. Ik herinner mij nog goed hoeveel indruk dit naliet op de toen tienjarige versie van mijzelf, met nog maar een pril ontluikend besef van de ruimere wereld om ons heen. Het idee dat iemand kon sterven in een land als België, louter en alleen omdat zij ergens anders geboren was, blijft ook twintig jaar later moeilijk te vatten. We moeten Semira Adamu en de schandvlek van haar trieste lot blijven herdenken, als een herinnering aan het feit waartoe ontmenselijking kan leiden. Het feit dat woorden zoals ‘illegalen’ of ‘transmigranten’ courant weerklinken in het maatschappelijk debat, toont de blijvende nood aan voor de mensenrechtenbeweging om te hameren op het feit dat een persoon nooit zomaar tot een probleem gereduceerd mag worden. Het uitgangspunt moet altijd zijn dat een persoon in de eerste plaats moet erkend worden als een mens die rechten geniet, louter en alleen omwille van zijn of haar mens-zijn. Na zeventig jaar blijven mensenrechten meer dan ooit nodig, voor u en voor mij, maar het meest van al voor zij die met ontmenselijking bedreigd worden.

Laurens Lavrysen*

* *Laurens Lavrysen is postdoctoraal onderzoeker aan het Human Rights Centre van de Universiteit Gent en hoofdredacteur van het Tijdschrift voor Mensenrechten.*

Detentie van gezinnen met minderjarige kinderen in België

De Belgische context: van opsluiting naar de ontwikkeling van alternatieven van en voor detentie

Marjan Claes & Charlotte Coenen¹

Op 25 september 2018 besloot de Belgische staat geen gehoor te geven aan het verzoek van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind om een gezin met minderjarige kinderen in detentie vrij te stellen. Het gezin werd op dat moment reeds 40 dagen vastgehouden in de nieuw geconstrueerde gezinswoningen op het terrein van gesloten centrum 127bis. Het betreft het eerste gezin in detentie in België sinds de noodgedwongen stopzetting van deze praktijk in 2008. Tot oktober 2008 werden minderjarigen vastgehouden in gesloten centra onder het algemeen detentieregime voor volwassenen. Hiervoor werd de Belgische staat verschillende malen veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens² (hierna: EHRM); onder artikel 3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens³ (hierna EVRM) voor onmenselijke behandeling wegens onaangepaste detentieomstandigheden en onder artikel 5 §1 EVRM⁴ wegens het ontbreken van een band tussen de reden en het regime van detentie, aangezien kinderen werden vastgehouden in dezelfde omstandigheden als volwassenen.

Ten gevolge van deze veroordelingen door het EHRM werd geïnvesteerd in het ontwikkelen van alternatieven van en voor detentie. In 2008 werden de terugkeewoningen of FITT-woningen (Familie Identificatie- en Terugkeer Team-huizen) gecreëerd, een alternatief voor detentie, waarin zowel gezinnen met kinderen in onwettig verblijf als gezinnen die een asielaanvraag indienen aan de grens worden opgesloten. Wettelijk wordt dit verblijf geclassificeerd als detentie. Maar feitelijk gezien hebben de gezinnen een bepaalde bewegingsvrijheid. Sinds 2014 bestaat

eveneens de mogelijkheid om in de eigen woning te verblijven in afwachting van een vrijwillige terugkeer op basis van een overeenkomst afgesloten met de Dienst Vreemdelingenzaken (hierna: DVZ). Van deze laatste maatregel wordt echter weinig gebruik gemaakt. Voor beide alternatieven werd vastgesteld dat onvoldoende wordt geïnvesteerd in de ontwikkeling ervan en dat de voorziene begeleiding onvoldoende is.⁵

Een principiële verbod op opsluiting wettelijk verankerd

Een principiële verbod op het opsluiten van kinderen kwam er met de wet van 16 november 2011. Meer bepaald verankert artikel 74/9 van de Wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (hierna: Vreemdelingenwet) het principe dat een gezin met minderjarige kinderen niet wordt opgesloten. In ondergeschikte orde voorziet het wetsartikel in een uitzondering op dit verbod; opsluiting is mogelijk in uitzonderlijke omstandigheden en onder zeer strikte voorwaarden. Zo is opsluiting enkel mogelijk in allerlaatste instantie, wanneer andere minder dwingende maatregelen niet doeltreffend kunnen worden toegepast in een plaats aangepast aan de specifieke noden van een gezin met kinderen en voor een zo kort mogelijke periode.

Detentie van kinderen in uitzonderlijke omstandigheden? Discussie op regionaal en internationaal niveau

Deze wettelijke voorwaarden werden uitgeschreven met

¹ Marjan Claes en Charlotte Coenen zijn juristen bij NANSEN vzw.

² EHRM 12 oktober 2006, nr. 13178/03, *Mubilanzila Mayeka en Kaniki Mitunga t. België*; EHRM 19 januari 2010, nr. 41442/07, *Muskhadzhiyeva e.a. t. België*; EHRM 13 december 2011, nr. 15297/09, *Kanagaratnam e.a. t. België*.

³ Artikel 3 EVRM bepaalt: "Niemand mag worden onderworpen aan foltering of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen."

⁴ Artikel 5 §1 EVRM bepaalt: "Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure:"

⁵ Myria, *MyriaDocs #5: Terugkeer, detentie en verwijdering van vreemdelingen in België (2017). Terugkeer, tegen welke prijs?*, november 2017, p.19 en *Platform Kinderen op de vlucht, Detentie van kinderen in gezinnen in België: analyse van de theorie en de praktijk*, december 2015, p.54-85.

de rechtspraak van het EHRM in het achterhoofd. Het EHRM verbiedt detentie van kinderen op zich niet maar hanteert in zijn beoordeling van dergelijke dossiers wel een zeer strikte standaard die een verminderde appreciatiemarge van staten inhoudt.⁶ De bepalende factor is de kwetsbaarheid van de minderjarige, waaraan de hoedanigheid van vreemdeling in onwettig verblijf ondergeschikt is.

Vanuit dit oogpunt vereist het EHRM in het kader van artikel 5 EVRM, in tegenstelling tot de rechtspraak over detentie van volwassenen, dat de staat aantoonde dat detentie noodzakelijk is om het vooropgestelde doel te bereiken. Bij de beoordeling van de noodzaak van detentie vormt het hoger belang van het kind de eerste overweging. Het EHRM verwijst hiervoor expliciet naar het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (hierna: IVRK).⁷ Zo twijfelde het EHRM in het arrest 'Rahimi tegen Griekenland' aan de goede trouw van de Griekse autoriteiten omdat het hoger belang van het kind en zijn individuele situatie niet in overweging werden genomen, en geen alternatieven voor detentie werden onderzocht.⁸ In het arrest Popov stelde het EHRM dat het Franse systeem het recht op vrijheid onvoldoende beschermd omdat de specifieke situatie van de kinderen niet werd onderzocht en de autoriteiten niet verifieerden of de detentie de uiterste maatregel was waarvoor geen alternatieven beschikbaar zijn. Dit gold ongeacht het feit of de kinderen vergezeld werden door hun ouders en of ze vastgehouden werden in aangepaste omstandigheden. In beide gevallen besloot het EHRM dat er sprake was van onrechtmatige detentie.⁹

Volgens het Hof is het recht op familielevens en het hoger belang van het kind niet beperkt tot het samen vasthouden van de familie.¹⁰ Omdat de levensomstandigheden eigen aan detentie tot een inmenging van het recht op familielevens in de zin van artikel 8 EVRM kunnen leiden, dient detentie van gezinnen met kinderen volgens het EHRM zoveel mogelijk beperkt te worden.¹¹ Om te beoordelen of de detentie het recht op familielevens schendt heeft het EHRM in het arrest Popov een aantal criteria vooropgesteld, meer bepaald het risico op onderduiken, het onderzoek naar alternatieven en de snelle uitvoering van de uitwijzing teneinde de opsluiting te beperken in tijd.¹²

Omdat bij detentie het verbod op foltering, vernedering of onmenselijke behandeling (beschermd door artikel 3 EVRM) in het gedrang kan komen, waakt het EHRM er inzake detentie van kinderen over dat de detentieomstandigheden aangepast zijn aan hun noden. Om te bepalen of de detentieomstandigheden aangepast zijn aan de noden van het kind, kan niet louter een standaard checklist worden afgevinkt. Ieder kind heeft immers andere noden en de plaats waar kinderen worden vastgehouden moet aangepast zijn aan de specifieke noden van het individuele kind, zodat zijn of haar hoger belang effectief vooropstaat.

Het Agentschap voor Fundamentele Rechten en Vrijheden van de Europese Unie vermeldt bijvoorbeeld dat aangepaste, kindvriendelijke ruimtes moeten worden voorzien zodat de plaats van vasthouding niet lijkt op een gevangenis. Zo zouden minimaal de ramen niet voorzien mogen zijn van tralies en moet het gebruik van prikkeldaad vermeden worden, mag er geen fysieke dwang gebruikt worden zoals handboeien en moet het aantal gewapende of uniform dragende personeelsleden beperkt worden. Daarnaast moet er ook toegang zijn tot speelmogelijkheden en onderwijs, evenals sociale en psychologische ondersteuning.

Deze lijst is uiteraard niet exhaustief, en geen algemene beoordeling kan worden gemaakt: het zijn de noden van het individuele kind die centraal staan. Het EHRM oordeelt altijd in functie van de leeftijd en psychische toestand van de kinderen. Zo stelde het EHRM een schending van artikel 3 EVRM vast in hoofde van oudere kinderen, omdat zij zich door hun maturiteit meer bewust waren van het feit dat zij van hun vrijheid werden beroofd. Evengoed sprak het EHRM een veroordeling uit omwille van de jonge leeftijd van een kind dat werd opgesloten omdat, gezien de jonge leeftijd, het herhaalde fysieke en emotionele leed erg zwaar doorwoog. Een andere belangrijke factor is de duur van de detentie. Al is ook daar enkel een beoordeling in concreto en in samenhang met de andere omstandigheden afdoende; het EHRM sprak een veroordeling uit na respectievelijk 18 dagen,¹³ 15 dagen¹⁴ en 7 dagen.¹⁵ Ook de algemene leefomstandigheden neemt het EHRM in rekening: zo oordeelde het meermaals dat een opsluiting naast een vliegveld¹⁶ bijdraagt aan een schending van artikel 3 EVRM.

6 CDDH-MIG, *Analysis of the legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration*, 26 januari 2018, p.21.

7 Zie bv. EHRM 12 juli 2016, nr. 11593/12, A.B. e.a. t. Frankrijk en EHRM 19 januari 2012, nrs. 39472/07 en 39474/07, Popov t. Frankrijk.

8 EHRM 5 april 2011, nr. 8687/08, Rahimi t. Griekenland, §109.

9 EHRM 19 januari 2012, nrs. 39472/07 en 39474/07, Popov t. Frankrijk, §119.

10 EHRM 19 januari 2012, nrs. 39472/07 en 39474/07, Popov t. Frankrijk, §147.

11 EHRM 10 april 2018, nr. 75157/14, Bistieva e.a. t. Polen, §73.

12 A. Gelblat, 'La CEDH et la pratique française de rétention des mineurs étrangers: L'impossibilité pratique plutôt que l'interdiction de principe?', *La Revue des droits de l'homme*, 2016.

13 EHRM 12 juli 2016, nr. 11593/12, A.B. e.a. t. Frankrijk.

14 EHRM 19 januari 2012, nrs. 39472/07 en 39474/07, Popov t. Frankrijk.

15 EHRM 12 juli 2016 nr. 33201/11, R.M. t. Frankrijk.

16 EEHRM 19 januari 2010, nr. 41442/07, Muskhadzhiyeva e.a. t. België, EHRM 12 juli 2016, nr. 11593/12, A.B. e.a. t. Frankrijk.

Detentie van kinderen kan nooit in hun belang zijn: het VN-Kinderrechtencomité vraagt België gezin met kinderen vrij te stellen

Samen met het EHRM staat ook secundair EU-recht in uitzonderlijke omstandigheden en onder strikte voorwaarden detentie van kinderen toe.¹⁷ Maar niet alle actoren op regionaal niveau zitten op dezelfde golflengte. Zo riep de Commissaris voor de Mensenrechten van de Raad van Europa de bevoegde staatssecretaris tot twee maal toe op om af te zien van het plan om kinderen opnieuw op te sluiten. Hij benadrukte dat detentie, zelfs in aangepaste omstandigheden, nooit in het belang van het kind is.¹⁸ Dit standpunt komt overeen met wat het VN-Kindercomité en andere internationaalrechtelijke actoren¹⁹ herhaaldelijk glashelder bevestigen: detentie van kinderen omwille van hun migratiestatus houdt *altijd* een schending van de rechten van het kind in en kan nooit in hun belang zijn.²⁰ Hieruit volgt dat artikel 37 (b) van het IVRK, dat bepaalt dat een kind opgesloten kan worden als laatste maatregel en voor de kortst mogelijke periode, niet van toepassing is in immigratierechtelijke context.²¹ Het is binnen deze context dat het VN-Kinderrechtencomité de Belgische Staat verzocht om het eerste gezin dat werd vastgehouden in de familie units in vrijheid te stellen. Hiermee volgde het Kinderrechtencomité de argumentatie ontwikkeld door het gezin dat detentie de kinderen een ernstig nadeel berokkent, dat het onomkeerbare gevolgen teweegbrengt inzake psychische en psychologische ontwikkeling en dat het ingaat tegen het hoger belang van het kind.²²

Evaluatie van de Belgische praktijk

Wat betreft de omstandigheden van de nieuw gebouwde gezinswoningen in België kunnen een

aantal bijzonder zorgelijke elementen naar voor worden geschoven. De woningen bevinden zich langs de terreinen van de Brusselse nationale luchthaven, wat ernstige bezorgdheden met betrekking tot luchtvervuiling en geluidsoverlast met zich meebrengt. Daarnaast is het duidelijk dat de gezinswoningen alle karakteristieken van een gesloten centrum vertonen, onder meer door de aanwezigheid van dubbele, metershoge hekken rond het domein, zichtbare bewakingscamera's, bewakers in uniform, beperkte privacy en het gebrek aan bewegingsvrijheid. Bovendien worden de gezinnen opgesloten in hun woning van 22u tot 6u. Ondertussen werden drie gezinnen vastgehouden in de gezinsunits, allen moeders met kinderen met een leeftijd van één tot 15 jaar. De DVZ leverde aan de ouder een bevel af om het grondgebied te verlaten met vasthouding met het oog op verwijdering (bijlage 13septies). De vasthouding werd bevolen in toepassing van artikel 7, derde lid van de Vreemdelingenwet, en het risico op onderduiken werd vastgesteld in hoofde van de begeleidende ouder. Het risico op onderduiken werd gemotiveerd op basis van het feit dat geen gevolg werd gegeven aan meerdere bevelen om het grondgebied te verlaten, dat verschillende verblijfsprocedures werden gevoerd, dat na geïnformeerd te zijn over de vrijwillige terugkeerprocedure hier niet op ingetekend werd en dat het gezin de FITT-woning zonder toestemming had verlaten. In geen van de afgeleverde bijlagen 13septies werd de vasthouding gemotiveerd ten aanzien van de specifieke situatie van het kind; het hoger belang van het kind, noch zijn specifieke kwetsbaarheid of persoonlijke situatie werd onderzocht of in overweging genomen op vlak van detentie. Nochtans is de Belgische Staat verplicht het hoger belang van het kind in rekening te brengen bij alle beslissingen die kinderen direct of indirect raken.²³ In het koninklijk besluit van 1 augustus 2018, dat het regime en de werkingsmaatregelen van de gesloten gezinswoningen bepaalt, wordt enkel over het hoger belang van het kind gesproken tijdens de vasthouding. Dit koninklijk besluit bepaalt verder dat detentie slechts voor een zo kort mogelijke periode kan, met een maximum van

17 Artikel 15.1 en 17 Richtlijn 2008/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 over gemeenschappelijke normen en procedures in de lidstaten voor de terugkeer van onderdanen van derde landen die illegaal op hun grondgebied verblijven (Terugkeerrichtlijn); artikel 11.2 Richtlijn 2013/33/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van normen voor de opvang van verzoekers om internationale bescherming (Opvangrichtlijn).

18 Brieven beschikbaar op: https://rm.coe.int/letter-to-mr-theo-francken-secretary-of-state-for-migration-and-asylum/16808b2d5b_en
<http://www.refworld.org/docid/58c685a14.html>.

19 Zie onder andere: UNHCR, *UNHCR's position regarding the detention of refugee and migrant children in the migration context*, januari 2017, p.2.

20 Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No.23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, §5.

21 Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No.23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, §10.

22 DEI-Belgique, Communiqué de presse: Le Comité des droits de l'enfant des Nations Unies ordonne la libération de la famille serbe, <http://www.dei-belgique.be/fr/accueil/dernieres-nouvelles/article/communique-de-presse-le-comite-des-droits-de-l-enfant-des-nations-unies-ordonne>.

23 E. Desmet, 'Minderjarigen in de volle rechtsmachtprocedure van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen', T. Vreemd., 2018, p. 12.

twee weken, verlengbaar met nog eens twee weken. Het is slechts bij deze verlenging dat er sprake is van een rapportering van de directeur-generaal van de DVZ (Dienst Vreemdelingenzaken) aan de minister, waarin de toestand van de minderjarige kinderen en de impact van de vasthouding op hun fysieke en psychische integriteit betrokken wordt. Op basis van artikel 5 EVRM zou een dergelijke evaluatie in het kader van het onderzoek naar de noodzaak van detentie echter moeten plaatsvinden alvorens een kind in detentie te plaatsen. In geval de detentie met twee weken verlengd wordt, wordt dit mondeling gemeld aan de ouder van het gezin. De verlenging wordt met andere woorden, in tegenstelling tot de verlenging van de detentie van een alleenstaande volwassene in een gesloten centrum, niet schriftelijk gemotiveerd. Hiermee is niet voldaan aan procedurele waarborgen die detentie, als een ernstige inmenging op het recht op vrijheid, omkaderen en die van essentieel belang zijn om arbitraire detentie te voorkomen. In het arrest Mahdi heeft het Hof van Justitie uitdrukkelijk gesteld dat ook bij de verlenging van detentie een schriftelijke beslissing dient afgeleverd te worden met opgave van feitelijke en juridische gronden.²⁴ Bovendien wordt de maximum detentietermijn in de praktijk verlengd doordat alternerend gebruik wordt gemaakt van detentie in gezins- en in terugkeerwoningen. Het eerste gezin dat werd vastgehouden in de gezinsunits, werd overgebracht naar een terugkeerwoning omdat de maximum detentietermijn van vier weken was bereikt. Dit gezin werd later opnieuw gearresteerd nadat zij de terugkeerwoning zonder toestemming had verlaten. Het gezin werd opnieuw vastgehouden in de gezinsunits zonder dat een nieuwe detentietitel werd afgeleverd. Verder wordt automatisch tot opsluiting overgegaan wanneer de familie niet ingetekend heeft op het vrijwillige terugkeertraject en 'ontsnapt' is uit de terugkeerwoning. Dit is het zogenaamde cascadesysteem voorzien door het KB van 2 juli 2018, waarbij een persoon automatisch overgaat van één maatregel naar een volgende - meer dwingende - maatregel na het niet slagen van een eerder genomen maatregel. Zoals het Platform Kinderen op de Vlucht stelt in haar rapport, gaat een automatisch watervalstelsel in tegen het principe dat elke nieuwe detentemaatregel moet worden bestudeerd op vlak van willekeur, noodzakelijkheid en proportionaliteit.²⁵ Het Grondwettelijk Hof verduidelijkt dat, in toepassing van artikel 74/9 Vreemdelingenwet, niet automatisch tot detentie kan worden besloten na de vaststelling dat het terugkeerproject in de eigen woning of in de terugkeerwoning niet geslaagd is. Er dient daarnaast aangetoond te worden dat de

vasthouding noodzakelijk en proportioneel is en dat er geen minder dwingende maatregelen kunnen worden toegepast.²⁶ Artikel 74/9 Vreemdelingenwet bepaalt immers dat een kind in principe niet opgesloten wordt. Ten slotte lijkt de bestaande gerechtelijke procedure inzake de toetsing van de rechtmatigheid van detentie onaangepast aan de specificiteit van detentie van kinderen. Bestaande wettelijke termijnen leiden ertoe dat een snelle rechterlijke toetsing niet mogelijk is. In het geval van het eerste gezin in detentie volgde pas na 28 dagen een uitspraak in beroep. Ondertussen werd dit beroep zonder voorwerp verklaard omdat het gezin werd overgeplaatst van een 'gesloten gezinswoning' naar de terugkeerwoning waarvan de rechter stelde dat het een 'open gezinswoning' en dus geen detentie betrof, terwijl de terugkeerwoningen wettelijk gekwalificeerd worden als detentie. Op deze manier kan niet gesproken worden van een effectief en toegankelijk beroep bij de rechterlijke macht.²⁷

Besluit

Kinderen opsluiten brengt altijd ernstige schade toe. Hun opsluiting louter bepalen op basis van de migratiestatus van hun ouders is in strijd met het IVRK. Ook de regionale verdragen zoals het EVRM en de richtlijnen van de Europese Unie stellen bijzonder strikte voorwaarden aan immigratiedetentie van kinderen. De Belgische staat is ervan overtuigd dat ze aan deze strikte voorwaarden voldoet, omdat ze aangepaste omstandigheden zou creëren die tegemoet komen aan de noden van kinderen. Toch worden er in de praktijk verschillende tekortkomingen vastgesteld die raken aan essentiële rechten en procedurele waarborgen. Ook het VN-Kinderrechtencomité, de waakhond van het IVRK, stelde vast dat de detentie van het eerste vastgehouden gezin inging tegen het hoger belang van de kinderen. De Belgische staat negeerde echter het verzoek tot invrijheidstelling, een voorlopige maatregel die door het Comité alleen wordt aangenomen als die noodzakelijk is om in uitzonderlijke omstandigheden onherstelbare schade te voorkomen. Een dergelijke onverschillige houding ten aanzien van internationale verplichtingen en tekortkomingen op vlak van fundamentele rechten is ontoelaatbaar, in het bijzonder wanneer die houding de meest kwetsbaren treft. Het is jammer te moeten vaststellen dat België plots tot een van de slechtste leerlingen van de klas behoort op het vlak van het plaatsen van kinderen in detentie, terwijl het voordien een voortrekkersrol speelde bij het uitdenken van alternatieven.

24 HvJ, 5 juni 2014, C-146/14, Mahdi, §44.

25 Platform Kinderen op de vlucht, *Detentie van kinderen in gezinnen in België: analyse van de theorie en de praktijk*, december 2015, p.28.

26 Grondwettelijk Hof 19 december 2013, arrest nr. 166/2013, p.22.

27 EHRM 5 februari 2002, nr. 51564/99, Conka t. België, §46.

De pilootarrestprocedure bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens: nefast voor de rechten van de verzoekers?

Eline Kindt*

Reeds meermaals is gesteld dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens het slachtoffer is geworden van haar eigen succes.¹ De voorbije twee decennia werd het namelijk overspoeld door een stroom van verzoeken, wat uiteindelijk geleid heeft tot een historische achterstand in het behandelen van zaken door het Hof.²

Om het hoofd te bieden aan een deel van dat probleem, besloot het Hof het heft in eigen handen te nemen. Het creëerde de pilootarrestprocedure om het probleem aan te pakken met betrekking tot de zogenaamde 'terugkerende zaken'.³ Dit zijn zaken waar een gemeenschappelijke oorzaak – vaak een structureel probleem in een bepaalde lidstaat van de Raad van Europa – aan de grondslag ligt. Het Hof wordt hier dus geconfronteerd met een stroom van gelijklopende zaken waar het een schending van het Europees Verdrag vaststelt, als gevolg van een onderliggend wijdverspreid probleem. Logischerwijs wil het Hof hier dus het onderliggend probleem aanpakken, in plaats van iedere daaruit voortvloeiende zaak apart. Om dit te kunnen doen, riep het Hof de pilootarrestprocedure in het leven.

Kort samengevat kan de pilootarrestprocedure beschreven worden als een procedure waarbij een individuele zaak of een combinatie van individuele zaken, geclassificeerd door het Hof onder prioritaire

behandeling, gebruikt wordt om een structureel probleem in een betrokken staat vast te stellen en zodoende bindende instructies te verlenen aan die staat over hoe dat probleem kan aangepakt worden. In een ideaal scenario worden de overige gelijkaardige zaken hangende gehouden tot wanneer de staat de algemene maatregelen opgelegd door het Hof in het pilootarrest heeft uitgevoerd. Daarna worden deze hangende zaken teruggestuurd naar het nationale rechtssysteem om daar opgelost te worden.

Verschillende actoren – zowel binnen als buiten het Hof – hebben evenwel kritiek geuit op deze procedure.⁵ Ze zou het recht op toegang tot de rechter ontzeggen aan de verzoekers in de hangende zaken. Dit punt van kritiek werd het uitgangspunt voor mijn doctoraal onderzoek, waarvan dit artikel een samenvatting is.

De pilootarrestprocedure

Ontstaansgeschiedenis

Om de historische overbelasting van het Hof aan te kunnen pakken, startte de Raad van Europa een analyse van het soort zaken dat naar het Hof werd gebracht. Hierbij bleek dat 90% van de influx te wijten was aan onontvankelijke zaken, waarvoor de procedure voor de kamer met een rechter ontworpen werd.⁶ In

* Eline Kindt is beleidsmedewerker bij de Liga voor Mensenrechten en vrijwillig post-doctoraal onderzoeker aan het Human Rights Centre (UGent).

1 ECtHR, *10 years of the 'new' European Court of Human Rights 1998-2008. Situation and outlook: Proceedings of the Seminar 13 October 2008 Strasbourg*, European Court of Human Rights, 2009, p. 18; L. R. Helfer, 'Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime', 19 *European Journal of International Law*, 2008, p. 126; K. Dzehtsiarou, A. Greene, 'Legitimacy and the Future of the European Court of Human Rights: Critical Perspectives from Academia and Practitioners', 12 *German Law Journals*, 2011, p. 1708; J. Christofferson, M.R. Madsen (red.), *The European Court of Human Rights between Law and Politics*, Oxford University Press, 2011, p. 229; S. Maringele, *European Human Rights Law. The work of the European Court of Human Rights illustrated by an assortment of selected cases*, Anchor Academic Publishing, 2014, p. 39; B. Rainey, E. Wicks, C. Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2014, p. 53.

2 ECtHR, *Analysis of Statistics 2014, January 2015*, p. 7, http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2014_ENG.pdf.

3 Council of Europe, *Explanatory Report to Protocol 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention System*, Council of Europe Treaty Series – No. 194, 13 May 2004, §7.

4 A. Buyse, 'The Pilot Judgment Procedure at the European Court of Human Rights: Possibilities and Challenges', 57 *Nomiko Vima*, 2009, p. 1890.

5 A. Buyse, 'The Pilot Judgment Procedure at the European Court of Human Rights: Possibilities and Challenges', 57 *Nomiko Vima*, 2009, p. 1902; A. Di Marco, 'L'état Face aux Arrêts Pilotes de la Cour Européenne des Droits de l'Homme', 108 *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 2016, p. 903; Committee of Ministers, 'Appendix to Recommendation on the Improvement of Domestic Remedies', REC(2004)6, 12 mei 2004.

6 The Right Honourable The Lord Woolf, *Review of the Working Methods of the European Court of Human Rights*, December 2015, p. 49; art. 7 Protocol 14 to the ECHR.

essentie ontvangen de verzoekers in dit soort duidelijk onontvankelijke zaken een brief van het Hof waarin staat dat hun zaak onontvankelijk wordt verklaard met een simpele verwijzing naar de achterliggende reden.

De resterende zaken waren evenwel ontvankelijk, waardoor het Hof effectief zou moeten overgaan tot een diepgaand onderzoek, dat uiteindelijk zou leiden tot een uitspraak over de grond van de zaak. Een opstapelende caseload presenteerde hier dus nog steeds een uitdaging voor het Hof. Een verdere analyse in deze zaken toonde aan dat een groot deel van de achterstand bestond uit repetitieve zaken die hun oorsprongen vonden in systemische of structurele problemen in bepaalde lidstaten van de Raad van Europa.⁷ Gezien het Hof namelijk zaken van individuen ontvangt, leiden zo'n grootschalige problemen tot een stroom van soortgelijke zaken op de rol van het Hof. Om aan deze problematiek het hoofd te bieden, besloot het Hof de pilootarrestprocedure in het leven te roepen.

Hoe werkt de procedure? De zaak Broniowski t. Polen

Teneinde een duidelijk beeld te krijgen van hoe de pilootarrestprocedure werkt, gaan we dieper in op de eerste pilootzaak: Broniowski t. Polen.⁸ Deze zaak vindt zijn oorsprong in de hertekening van de grenzen van Polen na de Tweede Wereldoorlog. In essentie werd de Poolse bourgeoisie die land bezat voorbij de rivier Bug verplicht door de USSR om hun haar af te staan aan de boerenbevolking van wat nu Oekraïne, Wit-Rusland en Litouwen is. Polen kreeg daarop een deeltje van wat vroeger Duitsland was. De Poolse burgers die voorbij de rivier Bug woonden, werden gerepatrieerd binnen de nieuwe grenzen van Polen. Polen beloofde daarop die burgers te compenseren voor het verlies van hun eigendom. Er was evenwel niet genoeg land op dat moment, waardoor Polen een kredietrecht creëerde voor deze 'Bug River people': Polen zou zijn publieke gronden verkopen, terwijl de gedupeerden een recht zouden krijgen om te bieden en ze uiteindelijk voor een fractie van hun waarde te kopen. Door een reeks administratieve beslissingen werden deze landen evenwel nooit te koop gesteld, waardoor heel wat 'Bug River people' nooit werden gecompenseerd.⁹

De grootmoeder van de heer Broniowski was

gerepatrieerd geweest na de Tweede Wereldoorlog. Twee generaties later was haar familie nog altijd niet gecompenseerd. Meneer Broniowski besloot dus om naar het Europees Hof te trekken. En hij was niet alleen. Op dat moment waren er nog altijd meer dan 80 000 personen in dezelfde situatie als hij, en reeds een 160-tal van de gedupeerden hadden een zaak aan het Hof in Straatsburg voorgelegd.¹⁰ Het Hof zag deze stroom gelijkaardige zaken op zijn rol terechtkomen en besliste om de pilootarrestprocedure in het leven te roepen.

Het Hof koos de zaak van Broniowski als vergrootglas om naar de onderliggende problematiek te kunnen kijken. In de uitspraak focuste het Hof niet enkel op de individuele situatie van de heer Broniowski, noch stelde het enkel een systemische schending van het recht op eigendom vast. Het bekeek hoe die schending structureel in elkaar zat en suggereerde oplossingen. Het Hof vereiste daarop van de Poolse staat dat het niet alleen de heer Broniowski zou vergoeden, maar ook dat de lidstaat het onderliggende probleem zou aanpakken.¹¹ Dit laatste is daarenboven een van de meest innovatieve elementen van zo'n pilootarrest: het Hof maakt het voor de betrokken staat bindend om een oplossing te vinden voor het probleem, en op z'n minst om een intern rechtsmiddel te creëren voor de gedupeerden.

Wat gebeurde er dan met de andere verzoekers die een gelijkaardig probleem naar het Hof hadden gebracht? Terwijl het Hof de zaak Broniowski behandelde, werden hun zaken geschorst. In uitvoering van de Broniowski zaak, introduceerde Polen een intern rechtsmiddel dat retroactief toepasbaar werd gemaakt. De verzoekers in de andere zaken werden daarop teruggestuurd naar Polen om daar hun compensatie aan te vragen. Later besliste het Hof dat Polen het probleem goed had aangepakt en verklaarde vanaf dan iedere gelijkaardige zaak automatisch onontvankelijk.¹²

Deze manier van werken, waarbij a) één zaak of een combinatie van zaken gekozen wordt die als voorbeeld kunnen dienen voor het onderliggende probleem; b) de andere zaken geschorst worden; c) het onderliggende probleem de focus is van de zaak en niet per se het individu; d) de staat verplicht wordt een intern rechtsmiddel te creëren en ten slotte; e) de hangende zaken teruggestuurd worden, is later de pilootarrestprocedure genoemd.¹³ De procedure is een

7 Council of Europe, *Explanatory Report to Protocol 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention*, Council of Europe Treaty Series – No. 194, 13 May 2004, § 7.

8 EHRM, *Broniowski v. Poland*, App. no. 31443/96, 22 juni 2004.

9 R. Degener, P. Mahoney, 'The Prospects for a test case procedure in the European Court of Human Rights', in D. Plas, M. Puéchavy (red.), *Trente ans de droit européen des droits de l'homme. Etudes à la mémoire de Wolfgang Strasser*, Anthemis, 2008, p. 175-177.

10 EHRM, *Broniowski v. Poland*, App. no. 31443/96, 22 juni 2004, § 193.

11 EHRM, *Broniowski v. Poland*, App. no. 31443/96, 22 juni 2004, § 192.

12 EHRM, *EG v Poland and 175 other Bug River applications*, App. no. 50425/99, 23 september 2008.

13 EHRM, *Factsheet – Pilot Judgments*, February 2018, p.1.

deel geworden van de werkmiddelen van het Hof. In juli 2018 waren er 28 zo'n pilootarresten uitgesproken.¹⁴ De onderliggende problematiek varieert. Sommige zaken gingen ook over het recht op eigendom,¹⁵ anderen legden een fundamenteel probleem met de rechtsstaat bloot waarbij de overheid systematisch weigerde interne rechterlijke uitspraken uit te voeren.¹⁶ Er is ook een pilootarrest uitgesproken tegen België voor de inhumane behandeling van geïnterneerden.¹⁷

Wat met de verzoekers?

Zoals al gezegd, werd er veel kritiek geuit op de pilootarrestprocedure, zowel buiten als van binnen het Hof. Een van de grootste punten van kritiek was dat het Hof zijn eigen efficiëntie laat voorgaan op de verzoekers in de gelijkaardige zaken waarvan de behandeling geschorst wordt in functie van de pilootzaak. Deze criticasters stellen dat het Hof de toegang voor de verzoekers in de andere zaken zou weigeren.¹⁸

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moest eerst het recht tot toegang tot de rechter verduidelijkt worden. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens creëert zelf een directe toegang tot het Hof in zijn artikel 34. Hier wordt gesteld dat het Hof verzoeken kan ontvangen van individuen of van organisaties indien zij het slachtoffer menen te zijn van een schending van hun mensenrechten. Wat dit recht tot toegang precies inhoudt, is evenwel niet altijd duidelijk. De rechtspraak van het Hof toont enkel aan dat het recht zeer praktisch geïnterpreteerd dient te worden. Zo werd een schending van het recht tot toegang in een zaak waar familieleden niet toegelaten werden om een gedetineerde te bezoeken, waar bezoeken met de advocaat gemonitord werden en waar geen toegang tot bepaalde documenten werd gegeven, of waar een gedetineerde geen papier en postzegels werd gegeven om het Hof te antwoorden.¹⁹

Uit de rechtsleer blijkt dan weer dat het recht op

toegang gezien moet worden als een paraplu-recht: het omvat een aantal sub-rechten. Zoals Francioni argumenteert, houdt het zowel het praktisch recht in voor personen om een rechtbank te betreden, als het recht om zijn of haar zaak gehoord en beslecht te zien in overeenstemming met wezenlijke standaarden van eerlijkheid en gerechtigheid.²⁰ Gerards en Glas hebben dit recht opgedeeld in een procedurele en een materiële tak. Het procedurele luik van het recht op toegang houdt in dat er een mogelijkheid moet zijn om een procedure te gebruiken voor een rechtbank of andere rechterlijke instantie. Materiële toegang focust ook op de uitkomsten en stelt zich de vraag of procedures effectief helpen om materiële gerechtigheid te verkrijgen. Deze vraag kan niet beantwoord worden zonder naar standaarden van behoorlijke rechtspleging en procedurele rechtvaardigheid te verwijzen.

Wanneer al deze elementen in aanmerking worden genomen, kunnen volgende elementen van de pilootarrestprocedure in vraag worden gesteld vanuit het perspectief van het recht op toegang tot de rechter voor de verzoekers.²¹

Recht op informatie

Regel 61 van de Procedureregels van het Hof legt uit welke informatie verschaft wordt aan de verzoekers in zo'n pilootarrestprocedure.²² Met betrekking tot de verzoekers in de pilootzaak, bepaalt deze regel dat het Hof hun input zal vragen rond de vraag of er een structureel probleem is en of het wenselijk is dat de procedure wordt toegepast.²³ De regel verduidelijkt niet of deze verzoekers expliciet worden geïnformeerd over wat de procedure is en waar ze zich aan mogen verwachten. Met betrekking tot de verzoekers in de hangende zaken, stelt Regel 61 dat zij op gepaste wijze geïnformeerd moeten worden wanneer hun zaken hangende worden gehouden.²⁴ Er is geen verdere toelichting te vinden over welke informatie aan hen verstrekt wordt, hoe die verspreid wordt en of deze

14 EHRM, Factsheet – Pilot Judgments, February 2018.

15 O.a. EHRM, *Hutten-Czapska v. Poland*, App. no. 35014/97, 19 juni 2004; EHRM, *Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*, App. no. 27912/02, 3 november 2009.

16 O.a. EHRM, *Manushaqe Puto and others v. Albania*, App. nos. 604/07, 43628/07, 46684/07 en 34770/09, 31 juli 2012; EHRM, *Yuriy Nikolaevyevich Ivanov v. Ukraine*, App. no. 40450/04, 15 oktober 2009.

17 EHRM, *W.D. c. Belgique*, App. No. 73548/13, 6 september 2016.

18 A. Buysse, 'The Pilot Judgment Procedure at the European Court of Human Rights: Possibilities and Challenges', *Nomiko Vima (Greek Law Journal): European Court of Human Rights – 50 Years, 2010*, p.90; J. Gerards, H. Glas, 'Access to Justice in the European Convention on Human Rights System', 35 *NQHR*, 2017, p. 27; M. Fyrnys, 'Expanding Competences by Judicial Lawmaking: the Pilot Judgment Procedure of the European Court of Human Rights', in A. Von Bogdandy en I. Venzke (red.), *International Judicial Lawmaking – On Public Authority and Democratic Legitimation in Global Governance*, Springer, 2012, p. 361.

19 EHRM, *Eriomenko v. Republic of Moldova and Russia*, App. no. 42224/11, 9 mei 2015; EHRM, *Cotlet v. Romania*, App. no. 38565/97, 3 juni 2003.

20 F. Francioni, 'The Rights of Access to Justice under Customary International Law', in F. Francioni (red.), *Access to Justice as a Human Right*, Oxford, OUP, 2007, p. 1.

21 J. Gerards, H. Glas, 'Access to Justice in the European Convention on Human Rights System', 35 *NQHR*, 2017, p. 13.

22 Regel 61 Rules of Court, EHRM, 14 november 2016.

23 Regel 61. 2 (a).

24 Regel 61.6 (b).

verzoekers een mogelijkheid krijgen om te reageren naar aanleiding van deze informatie.

Empirisch onderzoek toont verder aan dat er geen standaardpraktijk is aan het Hof over het delen van informatie, zowel met de verzoekers in de specifieke pilootzaak als met de verzoekers in de hangende zaken.²⁵ De informatie die verstrekt wordt, is verder zeer technisch en niet toegespitst op de verzoekers zelf. Hun advocaten en eventuele tussenkomende mensenrechtenorganisaties spelen hier een belangrijke rol. Zij dienen als vertalers en katalysators voor deze verzoekers om hun rechten te kunnen laten gelden, zowel in hun eigen land als in Straatsburg.

Op basis van het gevoerde onderzoek wordt gesteld dat deze praktijk verbeterd kan worden. Ten eerste moet een standaard ontwikkeld worden bij het Hof, zowel met betrekking tot de communicatie gericht op de verzoekers in de pilootzaak als deze in de andere hangende zaken. Deze verzoekers moeten geïnformeerd worden over wat de pilootarrestprocedure is en wat de gevolgen voor hen zullen zijn. Die informatie moet verder aangepast worden aan het beoogde publiek: niet enkel bedoeld voor de juristen maar ook voor de verzoekers zelf.

Het recht om gehoord te worden

In tegenstelling tot de verzoekers in de pilootzaak, worden de verzoekers in de gelijkaardige zaken niet in de mogelijkheid gesteld om gehoord te worden door het Hof. De enige manier om hen een stem te geven bij het Hof is door de tussenkomst van een mensenrechtenorganisatie die hun stem kan vertegenwoordigen. Het empirisch onderzoek heeft hier aangetoond dat dit soort organisaties en advocaten met banden met mensenrechtenorganisaties hierin een zeer belangrijke rol spelen. Regel 61 van de Procedureregels maakt het verder mogelijk voor de verzoekers om zich te groeperen en zelf naar het Hof te trekken met de vraag om een pilootarrestprocedure op te starten.²⁶ Nog geen enkele van de beëindigde pilootarresten werd evenwel opgestart op vraag van de verzoekers.

Deze laatste constructie doet sterk denken aan een 'class action procedure'. Zo'n procedure kan nuttig zijn wanneer er grote groepen gedupeerden zijn, zelfs wanneer het onduidelijk is hoe groot die groep

is. Een 'class action' is een vertegenwoordigende procedure die gebracht wordt door een aangestelde vertegenwoordiger in naam van een groep onbekende gedupeerden in dezelfde positie, zonder dat die groep expliciet toestemming gegeven heeft om door die persoon vertegenwoordigd te worden.²⁷ Het idee is dat het Hof niet naar de individuele zaak van die vertegenwoordiger zal kijken, maar enkel zal focussen op het onderliggende probleem. Wanneer er dan een uitspraak is, zal die bindend zijn voor alle gedupeerden die tot de 'class' behoren, zelfs indien zij niet wisten dat er een 'class action' hangende was.²⁸

Het interessante hier is dat zo'n 'class action' aantoont dat het in het geval van zo'n schendingen op grote schaal niet altijd noodzakelijk is om iedereen te horen, zolang er maar een aantal waarborgen worden ingebouwd om de rechten van de 'stille meerderheid' te beschermen. Niet iedere verzoeker heeft dus per se een recht om gehoord te worden, zolang zijn of haar rechten op een andere manier worden gevrijwaard. In een 'class action' zijn die waarborgen ingebouwd in de certificeringsfase waarbij het Hof onderzoekt of het voorgelegde probleem geschikt is om te behandelen door middel van een 'class action procedure' en of de vertegenwoordiger die de zaak brengt geschikt is om de groep te vertegenwoordigen.²⁹ Net deze tweede vereiste is ook problematisch in de context van de pilootarrestprocedure.

Het recht op vertegenwoordiging

De vraag naar de geschiktheid van de vertegenwoordiger heeft als doel te verzekeren dat het onderliggende probleem goed aangetoond wordt en dat er geen belangenconflicten zijn voor de vertegenwoordiger om de gehele groep van gedupeerden te representeren. Die vertegenwoordiger moet dus ten eerste bereid zijn om de groep te vertegenwoordigen. Ten tweede moet zijn of haar advocaat in staat zijn om zo'n complexe zaken te behandelen.³⁰ Het empirisch onderzoek in het kader van dit doctoraat heeft inderdaad aangetoond dat de kwaliteit van het werk van de betrokken advocaat een belangrijke rol speelt in het succes van de zaak, hoewel dit tot nog toe geen criterium is voor het Hof bij het kiezen van de pilootzaak.

Op basis van het gevoerde onderzoek wordt gesteld dat de pilootarrestprocedure kan leren van de

25 E. Kindt, 'The Pilot Judgment Procedure at the European Court of Human Rights: an Evaluation in the Light of Procedural Efficiency and Access to Justice', dissertation submitted with a view to obtaining the degree of Doctor in Law, Ugent, 2018, p. 204.

26 Regel 61.2 (b).

27 P.G. Karlsgodt, *World Class Actions: A Guide to Group and Representative Actions around the Globe*, Oxford, OUP, 2012, p. xxxix.

28 S. Voet, *Een Belgische vertegenwoordigende collectieve rechtsvordering*, Antwerpen, Intersentia, 2012, p. 13.

29 S. Voet, *Een Belgische vertegenwoordigende collectieve rechtsvordering*, Antwerpen, Intersentia, 2012, p. 367-368.

30 S. Voet, *Een Belgische vertegenwoordigende collectieve rechtsvordering*, Antwerpen, Intersentia, 2012, p. 367-369.

'class action' door middel van de inclusie van een geformaliseerd onderzoek naar de geschiktheid van de vertegenwoordiging om de belangen van de stille meerderheid te beschermen.

Conclusie

De pilootarrestprocedure, zoals ze nu bestaat, doet inderdaad tekort aan de rechten van de verzoekers in de overige zaken die in de pilootarrestprocedure betrokken zijn. Drie sub-rechten van het recht op

toegang zijn hier specifiek van belang: het recht op informatie, het recht om gehoord te worden en het recht op vertegenwoordiging. Het onderzoek toont evenwel aan dat er haalbare manieren mogelijk zijn om aan deze rechten tegemoet te komen: door het ontwikkelen van een standaard procedure voor het informeren van zowel de verzoekers in de pilootzaak als de verzoekers in de andere gelijkaardige zaken, en door het installeren van een geformaliseerd onderzoek naar de geschiktheid van de vertegenwoordiger in de pilootzaak.

Burkiniverbod in zwembaden is discriminatie, oordeelt Gentse rechter

Thomas Van Diest & Elke Cloots*

Geen kledingstuk roept zulke tegenstrijdige gevoelens op als de burkini: voor sommigen een toonbeeld van een geëmancipeerde islam, voor anderen een aanfluiting van onze 'normen en waarden' en van de gendergelijkheid. Recent heeft een Belgische rechter zich voor het eerst uitgesproken over een verbod op het dragen van de burkini. In twee gelijklopende zaken oordeelde de Gentse rechtbank van eerste aanleg dat het weren van burkini's uit gemeentelijke zwembaden een discriminatie op grond van geloof uitmaakt.

De burkini is een zwempak dat in 2003 werd ontwikkeld door een Australische ontwerpster, die moslima's wilde toelaten om deel te nemen aan sportactiviteiten zonder daarbij de religieuze kledingvoorschriften naast zich neer te hoeven leggen. De boerkini bedekt het hele lichaam, behalve het gezicht, de handen en de voeten. Hoewel de naam anders kan doen vermoeden, is er dus geen verband met de boerka, het zwarte islamitische gewaad, met een gaas voor de ogen.¹

In de zomer van 2016 maakte de wereld voor de eerste maal kennis met een verbod op de burkini. Na een reeks terreuraanslagen werd de noodtoestand in Frankrijk uitgeroepen. Binnen dit kader vaardigden verschillende Franse burgemeesters een verbod uit op het dragen van de burkini. Beelden waarop te zien was hoe politieagenten vrouwen in burkini aanmaanden om het strand te verlaten, haalden de wereldpers.²

Niet veel later laaide de controverse omtrent de burkini ook in België op. Unia kreeg in 2015 en 2016 niet minder dan 31 meldingen over een verbod op het dragen van een burkini. De klachten betroffen voornamelijk zwembaden die geen lichaamsbedekkende zwemkleding toelaten en die

de toegang ontzegden aan moslima's die een burkini wilden dragen. Maar er kwamen ook meldingen van *voorstanders* van een verbod. Zij meenden dat het dragen van deze zwemkledij niet compatibel is met de westerse waarden en normen en bestempelden het kledingstuk als vrouwonvriendelijk.³

Een gerechtelijke procedure kon dan ook niet lang uitblijven. In september 2017 werden twee gedingen aangespannen voor de Gentse rechtbank van eerste aanleg, één tegen de gemeente Merelbeke, één tegen de stad Gent. In beide zaken werd opgeworpen dat het verbod op lichaamsbedekkende zwemkledij in de lokale zwembaden, 'Ter Wallen' respectievelijk 'Van Eyck', discrimineert op grond van geloof en daarom ingaat tegen het Vlaams Gelijkheidsdecreet. De rechter diende derhalve na te gaan of er sprake is van een (direct of indirect) onderscheid op grond van geloof en of dit onderscheid objectief kan worden gerechtvaardigd.

Direct of indirect onderscheid?

In de procedure tegen de gemeente Merelbeke was de rechter van oordeel dat het zwembadreglement een direct onderscheid maakt op grond van geloof. Het Merelbeekse zwembadreglement stipuleerde namelijk expliciet dat burkini's niet zijn toegestaan. Om die reden besloot de rechter dat moslima's die een bedekkend zwempak willen dragen om religieuze redenen ongunstiger worden behandeld dan andere vrouwelijke zwemmers, die zich niet door een dergelijke religieuze voorschrift gebonden achten. De procedure tegen de stad Gent, daarentegen, betrof geen expliciet burkiniverbod. Het zwembadreglement bepaalde slechts in algemene termen dat enkel 'aangepaste kledij' is toegestaan in het zwembad. Een affiche bij de ingang van het zwembad preciseerde dat een lichaamsbedekkend badpak verboden is.

* Thomas Van Diest is advocaat aan de balie te Antwerpen; Elke Cloots is docent mediarecht aan de Universiteit Antwerpen en advocate aan de balie te Antwerpen.

1 UNIA, advies lichaamsbedekkende zwemkledij, 10 juli 2017, www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/Advies_lichaamsbedekkende_zwemkledij2.pdf, p. 5.

2 M. Abdelaal, 'Extreme Secularism vs. Religious Radicalism: The case of the French Burkini', 2017, 23 ILSA Journal of International & Comparative Law 443.

3 UNIA, advies lichaamsbedekkende zwemkledij, 10 juli 2017, www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/Advies_lichaamsbedekkende_zwemkledij2.pdf, p. 3.

In tegenstelling tot de Merelbeekse zaak was de rechter van oordeel dat er geen sprake kon zijn van een direct onderscheid op grond van geloof, omdat religieus geïnspireerde zwemkledij niet uitdrukkelijk werd verboden, maar enkel lichaamsbedekkende zwemkledij in het algemeen. Toch maakte dit algemene, ogenschijnlijk neutrale verbod volgens de rechter wel degelijk een *indirect* onderscheid op grond van geloof. Zwemmers die om religieuze redenen bedekkende zwemkledij wensen te dragen, worden er immers bijzonder door benadeeld.

Geen objectieve rechtvaardiging voor het onderscheid

In een volgende stap moest de rechter nagaan of het onderscheid op grond van geloof objectief en redelijk kon worden gerechtvaardigd. Op het vlak van toegang tot goederen en diensten geldt onder het Vlaams Gelijkekansendecreet een 'open' rechtvaardigingssysteem, en dit ongeacht of het gemaakte onderscheid indirect of direct is. Dat betekent dat het in beide zaken volstond voor de verwerende partijen om aan te tonen dat de maatregel een legitiem doel nastreefde en passend en noodzakelijk was om dat doel te bereiken (art. 16, §§ 1-2). Opvallend is dat, in beide procedures, de verwerende partijen eerder de pragmatische dan de ideologische kaart trokken. Om te beginnen schoven zij de zwembadhygiëne als rechtvaardigingsgrond naar voor. Zo zou het zwembadpersoneel bijvoorbeeld minder gemakkelijk kunnen nagaan of iemand nog andere kledij (zoals een onderbroek) onder zijn zwemkledij draagt. De rechter veegde dit argument van tafel, omdat dergelijke controles sowieso niet worden uitgevoerd. Ook zouden andere, minder ingrijpende maatregelen volstaan om de hygiëne te garanderen. Ter verdere staving verwees de rechter naar een advies van het Agentschap Zorg en Gezondheid van de Vlaamse overheid, waaruit blijkt dat lichaamsbedekkende zwemkledij wel degelijk voldoet aan de hygiënische eisen. Een tweede argument dat de Gentse rechter verwierp, betrof de veiligheid van de dragers van de burkini en van de andere zwemmers. Ook op dit punt verwees de rechter naar het advies van het Agentschap Zorg en

Gezondheid, dat geen veiligheidsrisico's signaleerde. In een derde poging om het verbod te rechtvaardigen werd gewezen op de voorschriften van de Belgische en internationale zwembonden, die eveneens bedekkende zwemkledij zouden verbieden. Ook die poging was tevergeefs. De rechter merkte op dat die voorschriften gelden voor competitiezwemmen, terwijl het hier ging om recreatiezwemmen. Ten slotte voerde de stad Gent nog aan dat de beginselen van neutraliteit en 'benuttigingsgelijkheid' de maatregel zouden rechtvaardigen. De rechter wees er echter op dat deze beginselen juist *miskend* worden door vrouwen met een bedekkend zwempak te weren. Volgens de rechter is het namelijk net de taak van de overheid om de wederzijdse tolerantie tussen verschillende bevolkingsgroepen te bevorderen. De principes van neutraliteit en benuttigingsgelijkheid zouden slechts gerespecteerd worden door vrouwen met lichaamsbedekkende kledij *toe te laten* in overheidszwembaden. Nu geen van beide gemeenten erin slaagde om het onderscheid op grond van geloof objectief te rechtvaardigen, achtte de rechter beide zwembadreglementen discriminatoir en beval hij de staking van het verbod op het dragen van lichaamsbedekkende zwemkledij. Tegen het vonnis aangaande het Merelbeekse zwembad werd alvast hoger beroep ingesteld.⁴

De vraag rijst of de uitkomst anders had kunnen zijn indien de gemeenten hadden geschermd met het beginsel van de gelijkheid van vrouwen en mannen, eerder dan te hameren op imaginaire praktische bezwaren tegen de burkini (hygiëne, veiligheid, ...). Een antwoord op die vraag zal wellicht niet lang meer op zich laten wachten. Ook in Antwerpen is er immers een rechtszaak aanhangig tegen een burkini-verbod in stedelijke zwembaden. Daarin wordt het gelijkheidsargument wél aangevoerd door de stad.⁵ Of het argument ook succesvoller zal zijn, staat echter zeker niet vast. Het verbieden van de burkini zal er immers net toe leiden dat moslima's die hun lichaam wensen te bedekken op bepaalde plekken niet meer kunnen gaan zwemmen, met méér in plaats van minder sociale uitsluiting tot gevolg.⁶ Bovendien is het een vreemde en zelfs paternalistische gedachte dat de emancipatie van de vrouw haar enkel de vrijheid zou gunnen om haar lichaam te ontbloten, maar niet om het te verhullen.⁷

4 Beide uitspraken zijn in wezen slechts 'tussenvonnissen', nu de rechtbank in beide procedures een prejudiciële vraag heeft gericht tot het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de schadevergoedingsvordering.

5 M. Justaert, 'Antwerpen weigert boerkini-vonnissen te aanvaarden', *De Standaard*, 13 juli 2018, www.standaard.be/cnt/dmf20180713_03611761.

6 M. Spinoy, 'The Belgian Burkini Ban, Dead in the Water?', *OxHRH Blog*, 24 oktober 2018, ohrh.law.ox.ac.uk/the-belgian-burkini-ban-dead-in-the-water/.

7 C. Jung, 'Criminalization of the burkini', *Harvard International Review* 2016, 7.

Wat is er met mijn vader gebeurd?

TVRM sprak met de Nepalese mensenrechtenactivist Ram Bhandari

Ik ontmoet Ram Bhandari aan de universiteitsbibliotheek van de rechtenfaculteit in Leuven. Voor het TVMR kan hij nog even tijd vrijmaken in zijn drukke agenda. Momenteel is hij op doorreis door Europa om lezingen te geven en mensen te ontmoeten. Ram Bhandari gaat op zoek naar de waarheid bij mensenrechtenschendingen in zijn land Nepal. Zijn strijd begon in 2001 toen zijn vader opgepakt werd en verdween. Hij is medeoprichter van verschillende sociale organisaties, zoals NEFAD (National network of families of the disappeared), het Committee for Social Justice, de National Victims Alliance, het Conflict Victims Common Platform en de Hateymalo Widows Groups. Tijdens de Nepalese Burgeroorlog (1996- 2006) vielen meer dan 13.000 doden. Het was een bikkelhard binnenlands conflict tussen maoïstische rebellen en het regeringsleger van het koninkrijk Nepal. Voor de burgeroorlog in Nepal beschikte de koning over absolute macht. Maar toen in 1990 massale protesten uitbraken en geëist werd dat de dictatuur zou eindigen, werd een parlementaire democratie uitgeroepen. In 1996 bleek echter dat de Verenigde Communistische Partij van Nepal (maoïstisch) niet mocht deelnemen aan de verkiezingen. Daarop besloten ze, onder leiding van Prachanda, om de machthebbers met geweld te verdrijven.

TvMR: In België is er weinig kennis over de politieke situatie in Nepal, zeker over de periode na de burgeroorlog, die eindigde in 2006. Zou u de situatie in Nepal kort voor onze lezers kunnen schetsen?

BHANDARI: De mensen in Nepal zijn nog niet helemaal over het trauma van de burgeroorlog heen. Ze hebben geen vertrouwen meer in de overheid en de instituties. Er werden meer dan 2000 mensen vermoord en gefolterd, waaronder intellectuelen, activisten, studenten en leerkrachten. Zo verdween ook mijn vader. Hij was leerkracht en tot op vandaag weet niemand wat er sinds zijn verdwijning met hem is gebeurd.

Nadat in 2006 de burgeroorlog was afgelopen, werden

Hadjira Hussain Khan*

er verkiezingen georganiseerd. Er werd ook een nieuwe grondwet aangenomen. De monarchie werd afgeschaft en Nepal werd een federale republiek.

Maar in 2012 werd al snel duidelijk dat het nieuwe parlement er niet in slaagde om zijn taken succesvol te volbrengen. In 2015 werd er vervolgens een nieuwe grondwet gestemd. Dat was een belangrijke stap voor Nepal, omdat de scheiding tussen kerk en staat in de tekst werd opgenomen..

TvMR: Zou u meer willen vertellen over de verdwijning van uw vader?

BHANDARI: Rebelligroepen vielen bewust activisten, intellectuelen en leerkrachten aan. Ze waren bang van mensen met kennis. Mijn vader, Tej Bahadur Bhandari, werd gearresteerd en beschuldigd zonder eerlijk proces. Op 31 december 2001 was hij op weg naar het kantoor van de districtsraad in Besisahar, toen een groep bewapende mannen hem arresteerde en blinddoekte.

Hij werd op klaarlichte dag in het openbaar gefolterd. Ze namen hem mee. Hij was op dat moment 56 jaar oud en een gepensioneerde leerkracht en sociaal werker. Het is nu al 18 jaar geleden, maar ik weet niet waar ze hem heen hebben gebracht en wat er sindsdien met hem is gebeurd.

Ik weet wel wie dat er verantwoordelijk is voor zijn ontvoering. Die mensen hebben nog altijd een belangrijke positie in het leger. Ze ontkennen hun misdaden en de overheid doet geen moeite om het aangedane onrecht te herstellen. Wij, de families van de mensen die verdwenen zijn, moeten leven met ons verlies. Maar de overheid neemt zijn verantwoordelijkheid niet. Zij die deze misdaden hebben begaan, hebben tot op vandaag de dag belangrijke posities en hebben zelfs promotie gekregen.

Raju Basnet, Ajit Thapa, Kuber Singh Rana, Ramesh Swar, Pitamber Adhikari, Shiva Prasad Nepal, Dhruva Shah, Niranjana Basnet, Balkrishna Dhungel, en vele andere oorlogsmisdadigers zijn nog altijd in functie.

Wij dromen van rechtvaardigheid en waardigheid. Maar

* *Hadjira Hussain Khan is redactielid en studente aan de Erasmushogeschool Brussel.*

bovenal willen we de waarheid kennen. Onze families zijn verwoest. Wat betekent 'familie' uiteindelijk? Kunnen de overheid en de politici ons verlies ooit compenseren?

TvMR: Hoe groot is de impact van het conflict op uw leven?

BHANDARI: Het conflict heeft een grote impact gehad op mijn leven en ook op dat van mijn familie. Mijn strijd is heel erg emotioneel geladen. Het is mijn levensdoel geworden om te achterhalen wat er gebeurd is met mijn vader en de vele anderen die zijn verdwenen. Ik ben op zoek naar gerechtigheid en waarheid. Dit leidde ertoe dat ik mij engageerde, opinies schreef in kranten en interviews gaf op de radio. De radio is het belangrijkste communicatiekanaal in Nepal. Ik mobiliseer mensen en ik werk samen met verschillende sociale organisaties. Ik vertrouw grote, logge internationale organisaties als de Verenigde Naties niet. Ik denk dat het beter is om lokaal te werken, omdat ik dan weet wat de oprechte intenties zijn van de mensen. Ik vind menselijke waardigheid en verantwoordelijk enorm belangrijk.

Ik wil dat mensen elkaar ontmoeten en elkaars verhalen uitwisselen. Dat is de enige manier om als samenleving het trauma van de burgeroorlog te boven te komen.

We investeren in de jeugd van Nepal door cursussen te organiseren, zodat onze jongeren later goede leiders kunnen worden en vertrouwen kunnen hebben in zichzelf.

TvMR: Uw strijd gaat dus verder dan enkel de waarheid achterhalen over de mensen die verdwenen zijn?

BHANDARI: Jazeker. Ik zie ook andere dingen die fout gaan in de Nepalese samenleving. Strijden voor rechtvaardigheid betekent ook strijden tegen armoede. De bevolking lijdt onder de extreme

armoede, en vooral vrouwen zijn hiervan het grootste slachtoffer.

De lokale tradities en de hindoe cultuur zorgen ervoor dat vrouwen extra kwetsbaar zijn. De hindoesamenleving is een patriarchale samenleving. Vrouwen staan economisch zwak. Ze hebben geen eigendom en amper rechten.

In de burgeroorlog zijn veel vrouwen hun echtgenoot verloren. Ze stonden er alleen voor en moesten zelf hun families onderhouden. Als ze bijvoorbeeld naar de markt gingen om inkopen te doen, was het gevaarlijk voor hen omdat ze het risico liepen om aangerand te worden. Hun echtgenoten konden hen niet langer beschermen.

Sommige vrouwen bleven rode kleding dragen, omdat ze bleven hopen dat hun echtgenoot nog in leven zou zijn. Er werd op hen neergekeken, omdat ze vonden dat deze vrouwen zich arrogant opstelden door zich in die rode gewaden te hullen.

Ik zag ook dat mijn moeder het heel zwaar had nadat mijn vader was verdwenen. Hij heeft een gezin van vier kinderen die zich afvragen waar hij is en wat er met hem is gebeurd.

TvMR: U bent op doorreis in Europa om lezingen te geven. Wat zou u graag willen vertellen aan de mensen in België?

BHANDARI: Iedereen heeft een verantwoordelijkheid in de samenleving. Die kan heel erg klein zijn. Het is belangrijk om op zoek te gaan naar menselijkheid. Zo heb ik een centrum opgericht in de Nepalese bergen. Het is een plek waar mensen tot rust kunnen komen om te mediteren. Om te lezen of om te schrijven. Om ideeën te ontwikkelen. Dit zijn kleine initiatieven die veel kunnen betekenen.

TvMR: Hartelijk bedankt voor uw tijd!